

BESLUT

2016-03-07 Dnr: 15/02619

SAKEN

Domstolen – friad eller fälld, SVT1, 2015-09-22, inslag om ett rättsfall; fråga om opartiskhet och saklighet

BESLUT

Inslaget fälls. Granskningsnämnden anser att det strider mot kravet på opartiskhet.

FÖRELÄGGANDE

Sveriges Television AB ska på lämpligt sätt offentliggöra nämndens beslut.

INSLAGET

Inslaget var en del av ett program i en dokumentärserie där verkliga rättsfall skildrades. Det aktuella inslaget handlade om ett rättsfall där en man, A, stod åtalad misstänkt för narkotikabrott. Inslaget påannonserades enligt följande.

Är den svenska rättvisan verkligen rättvis? Kan man lita på att det är sanningen som kommer fram i våra domstolar, det är vad den här programserien handlar om. Är ett kryss på en burk tillräckligt för att bli dömd för narkotikabrott?

Därefter gjordes en generell presentation av den aktuella dokumentärserien av programledaren. Denne sa då följande.

I nästan 70 år har det varit förbjudet att fotografera och filma inne i svenska rättssalar. Men nu har Sveriges Television fått en unik möjlighet att visa hur den svenska rättvisan fungerar innanför dörrarna inne i rättssalen. [---]

Domstolen, en dokumentärserie med verkliga rättsfall, verkliga människor i verkliga rättegångar.

I början av inslaget sades följande av programledaren och A.

(Programledare) – Är ett kryss tillräckligt för att fälla någon för ett brott? (A) – Jag har fått bra jobb, bra inkomst och sådär, jag är ostraffad och så kom det här från

ingenstans. Det är ju rätt så dåligt faktiskt. (Programledare) – För [A] har frågan om ett kryss på en plastmugg blivit något som kan påverka hela hans framtid. (A) – Jag har aldrig blivit straffad tidigare, inget buff, alltså ingen fortkörning, alltså ingenting, jag är helt grön då.

Programledaren sa därefter bland annat att A nu riskerade att bli fälld för narkotikabrott som han hävdade att han absolut inte begått samt att det skulle kunna påverka hans jobb och möjligheter i framtiden. Programledaren sa att detta enligt A berodde på ett kryss på en plastmugg och en förväxling. Därefter uttalade sig A om kvällen då han och fyra av hans kompisar fick lämna urinprov till polisen. A hade lånat ut sin bil till kompisarna och när han mötte upp dem för att få tillbaka bilen kom flera polisbilar. Därefter sades följande av programledaren och A.

(Programledare) – Poliserna tyckte det var något misstänkt med killarna i bilen och sökte därför igenom [A]s bil. Och i bilen hittade polisen en drog, kat. Det är ett narkotikaklassat preparat som brukar tuggas och som är särskilt populärt i östafrikanska länder som Somalia där [A] är född. (A) – Och han frågade om min legitimation, jag gav honom mitt id-kort och då sa han, var du med dem eller var du inte med dem? Och jag sa att jag var inte med dem, jag kom precis hem, jag ska bara hämta min bilnyckel.

I samband med detta sa programledaren att A försökte förklara att han inte varit med i bilen och inte hade något att göra med drogerna som polisen hittat i hans bil men att polisen ändå bestämde sig för att ta urinprov från alla som var där. A sa att det var rörigt när de alla fem skulle lämna proverna ute mitt i natten. Programledaren sa därefter följande.

(Programledare) – Ja, det var en kaotisk situation menar [A], mitt i vintern, utomhus, natt och kallt. De fem männen som nu skulle lämna urinprov i varsin mugg spreds ut och övervakades av poliserna, när de försökte kissa i den där snöiga natten. [---]

(Programledare) – Ja, faktum är att killarna har nästan samma namn. Ändå frågade poliserna inte efter några personnummer, vilket gjorde [A] misstänksam. Polisen som övervakade hans kissprov märkte i stället hans mugg med ett kryss på locket. Några veckor senare kommer svaren på urinproverna. Då får [A] ett samtal från polisen. Analysen har nämligen visat att [A] har testats positivt för kat. Enligt [A] hade tre av de andra killarna också fått positiva svar, men en fick ett negativt resultat och hade alltså inte spår av någon drog i urinen.

Därefter sa A att polisen som tog hans prov bara tog det och gick utan att fråga om personnummer samt att han var hundra procent säker på att det inte var hans prov som var positivt. Därefter framgick att A inte tänkte erkänna och acceptera böter utan ville få saken prövad i rättegång samt att han inte fick en offentlig försvarare. Därefter medverkade en lagman som uttalade sig om varför A inte fick en offentlig försvarare. A anlitade en egen advokat som medverkade i inslaget. Han sa bland annat att det var lika viktigt att ta bevisningen på allvar i det aktuella fallet som i ett grövre brottmål samt att han tror att proverna har förväxlats.

I inslaget medverkade därefter lagmannen igen. Han sa bland annat att provtagning regelmässigt är omgärdat av strikta rutiner samt att han kanske inte hade hela bilden klar för sig i det aktuella fallet men att det lät lite valhänt hanterat. I samband med detta sades följande av programledaren och advokaten.

(Programledare) – Ja, även polisen ska genomföra urinprovtagning med stor noggrannhet, bland annat bör den som tar provet anteckna den misstänktes identitet på både provtagningsbägaren och provrör och när provet är klart ska det förseglas med tejp. Men riktigt så gick det alltså inte till när [A] och hans kompisar lämnade urinprov utomhus i en snöhög mitt i natten. Och att de tvingades lämna sina urinprov på just det här sättet, menar [A]s advokat, är fullständigt oacceptabelt. (Advokat) – Det är många som har dömts till böter när de har kissat offentligt ute, så det är ju, det är väldigt konstigt att polisen uppmanar till det.

Därefter visades sekvenser från den aktuella rättegången. I samband med detta sades att åklagaren åberopat förhör med en polisman som deltog under provtagningen, B. Programledaren sa därefter följande.

Polisassistent [B], som var den som tog hand om [A]s urinprov för nu nästan ett år sen, är kallad som vittne och får inte sitta med under förhandlingen. [---]

Ja, kan det vara så att [A]s urinprov som bara märktes med ett kryss till att börja med och först senare med ett personnummer, kan ha förväxlats och blandats ihop med de andra proverna. Hur stor är den risken? Nu kallas polisen [B] in för att berätta vad han minns av natten när de där proven togs.

Under sekvensen från rättegången visades förhöret med B. Under förhöret sades följande.

(Advokat) – Hur länge blev burken stående utan personnummer eller namn på golvet i bilen? (B) – Ja, kan det ha varit i, ja svårt att säga, 15 minuter skulle jag kanske uppskatta. (Advokat) – Men det var inte du som skrev personnummer på burken? (B) – Nej. (Advokat) – Det finns ju anvisningar till hur sådan här provtagning ska gå till, Rikspolisstyrelsen har gett ut sådana anvisningar, kände du till det vid det här tillfället? (B) – Ja, det finns väl naturligtvis och ja. (Advokat) – Det verkar inte som att ni har följt de anvisningarna. (B) – Jaså, nej, då får du upplysa mig om på vilken punkt vi har brustit då, så ska vi se om... (Advokat) – Ja, det ska rätten få avgöra. (B) – Ja, okej.

Därefter visades slutpläderingarna från åklagaren och advokaten i rättegången. De sa då följande.

(Åklagare) – Ja, tack. Ja, då har vi i dag hört polismannen [B] som, om den här kontrollen och vad han gjorde vid det här tillfället. Det är en erfaren polis, han hade vid det här tillfället jobbat i mer än fyra år och vi får anta att han har utfört ett antal, stort antal sådana här provtagningar. Han har också förklarat hur han, han och hans kollegor, när man märker upp de här burkarna inte bara arbetar med det namn man får från de tilltalade, utan även arbetar med personnummer och därför menar jag att det inte har varit någon risk, ökad risk för förväxling bara på grund av att de hetat [A:s förnamn], antingen i förnamn eller mellannamn eller efternamn. Ja, så jag menar att genom polismannens vittnesmål så är åtalet styrkt och [A] ska dömas för narkotikabrott, ringa brott, tack. [---]

(Advokat) – Tack så mycket för det. Det handlar rent av om risken för förväxling. I minsta lilla risk att de här proverna förväxlats så ska ju [A] frias. Han ska inte behöva dömas på grund av ett urinprov som har lämnats av någon annan. Det finns utförliga anvisningar utgivna av Rikspolisstyrelsen för hur sådana här prover ska gå till, inte på någon punkt har man följt de anvisningarna. Han är väldigt angelägen om att inte bli, bli straffad för, för det här va. Tack.

Efter sekvenserna från rättegången framgick att domen skulle meddelas inom två veckor. Advokaten och A uttalade sig och sa att de trodde på en friande dom. Programledaren sa i samband med detta följande.

Ja, hur stor är risken att urinproverna från olika personer med nästan samma namn ändå kan ha förväxlats. [A] vill tro på en friande dom, hans jobb och hans framtid kan hänga på vad rätten kommer fram till och de två veckor han nu måste vänta på domen blir jobbiga.

Därefter medverkade rättens ordförande och uttalade sig om domen. Hon sa då följande.

Frågan i det här målet gällde ju om det hade förekommit någon förväxlingsrisk och i, när det görs sådana invändningar så är det väldigt viktigt att man lyssnar noga på vad alla de inblandade berättar och i det här fallet så berättade polismannen väldigt klart och detaljerat om vad som hade hänt med den tilltalades prov, från det att han lämnade det till att de åkte in till stationen. Därför så valde tingsrätten att gå på vad polisvittnet har berättat. Tingsrätten beslutade sig för att fälla den tilltalade i det här målet, för ringa narkotikabrott genom eget bruk.

I samband med detta sa programledaren följande.

Ja, det räckte tydligen med ett kryss som markering på ett urinprov för att fälla [A] för brottet. Polisens beskrivning av hur det gick till när provet togs omhand räckte uppenbarligen för att rätten skulle tro på att urinprovet med spår av kat verkligen kom från [A], trots att det ändå fanns en viss risk för förväxling.

I slutet av inslaget sa A att han var besviken och skulle överklaga domen. Programledaren sa att trots att det är mycket svårt att få prövningstillstånd i högre instanser så fick A ett positivt besked och att hans fall skulle avgöras i hovrätten under hösten.

ANMÄLAN

Anmälaren är den polisman som medverkade i rättegången, B. Han anser sammanfattningsvis följande.

I inslaget gjordes flera kritiska frågeställningar, till exempel hur urinprovet hanterades efter provtagning, om det räcker med ett kryss för att döma någon och varför det misstänkte fick lämna urinprov utomhus. Frågeställningarna besvaras enligt B under hans vittnesmål i tingsrätten men av någon anledning visades inte dessa delar av vittnesmålet i inslaget. Detta var enligt B vilseledande

då betydelsefulla uppgifter utelämnades.

Vittnesmålet var i verkligheten cirka 20 minuter långt. Då beskrev B hur urinprovet hanterades efter provtagning och det beskrevs också tydligt varför provet togs utomhus, den misstänkte själv valde detta då han inte ville till en polisstation. Att den misstänkte även var grön i munnen och att det, liksom narkotikabeslaget i bilen, låg till grund för beslut om kroppsbesiktning framkom också i vittnesmålet och i förundersökningen. Inget av detta presenterades i inslaget.

Hela inslaget hade en kritisk och vinklad syn på B:s hanterande av provtagningen. Den medverkande lagmannen riktade även han viss kritik mot B. Det går enligt B inte att tolka på annat sätt än att han blev klart utpekad och kritiserad i inslaget. Det enda sättet för B att bemöta kritiken i inslaget skedde genom vittnesmålet i tingsrätten. Då detta inte visades mer än i väldigt få utvalda delar fick B inte möjlighet att bemöta kritiken.

Även programledaren bidrog till att tittaren kunde bli vilseledd av inslaget. Programledaren sa direkt felaktiga påståenden och vid flera tillfällen uttryckte påståenden från den misstänkte utan att understryka att detta var något som den misstänkte påstod. Det programledaren sa kunde därför tolkas som fakta av tittaren. Bland annat berättades att B inte frågade efter den misstänktes personnummer, trots att detta faktiskt var en av de första åtgärderna som vidtogs då patrullen kontrollerade den misstänkte.

B ser det aktuella programmet som ett folkbildande program och tror också att syftet med programmet är att visa allmänheten hur rättskedjan fungerar och hur en rättegång går till. B menar att när ett inslag är så vinklat och partiskt som detta leder det till att allmänheten får en felaktig bild av hur det egentligen förhåller sig. Då tingsrätten dömde den misstänkta personen på grund av att B detaljerat kunde beskriva hur urinprovet hanterades, förstår B att allmänheten ställer sig frågande till hur det kommer sig att han blev dömd. I vart fall efter att ha sett inslaget. Domstolarna kan på grund av avsaknaden av motiveringar till domen uppfattas som att alltid döma efter polisens och åklagarens vilja.

PROGRAMFÖRETAGETS YTTRANDE

Sveriges Television (SVT) anser att inslaget överensstämmer med kraven på opartiskhet och saklighet och anför följande.

Programserien var, som antyds av titelns formulering "friad eller fälld", berättad ur perspektivet hos personer som hamnat i en rättssal som tilltalad. För de allra flesta medverkande var detta första gången som de var i den situationen.

Det aktuella inslaget handlade om en rättegång mot en tidigare ostraffad man, A, som stod åtalad för ringa narkotikabrott. A hade inte godtagit att erkänna och få strafföreläggande utan krävde att ärendet skulle gå till rättegång. Han ansåg att det urinprov som tagits på honom för att påvisa rester av drogen kat hade märkts upp så dåligt att det hade blandats ihop med andras prov. A, som alltså hävdade att han var oskyldig, riskerade att förlora sitt skyddsklassade arbete om han erkände och fick ett strafföreläggande. I inslaget skildrades rättegången ur den tilltalades synvinkel. Det framkom också att han trots sitt nekande fälldes i tingsrätten, men att han senare beviljades prövningstillstånd i hovrätten.

I inslaget ifrågasattes aldrig varför A från början blev misstänkt för ringa narkotikabrott. Fokus låg på om det fanns en förväxlingsrisk mellan de fem urinprov som lämnades vid samma tillfälle av personer som alla hade mycket likalydande namn. Därför var uppgifterna om varför kroppsbesiktningen med urinprov gjordes inte helt nödvändiga för inslagets saklighet och opartiskhet. B:s uppgift om att den tilltalade var grön i munnen (något som denne själv förnekade) var därför inte av en sådan karaktär att avsaknaden av den blev en brist i framställningen. Inte heller de ifrågasättande kommentarerna om lämpligheten att låta personer lämna urinprov utomhus hade enligt SVT den betydelsen i sammanhanget att de ytterligare behövde kommenteras av B.

B anser att en alltför liten del av vittnesförhöret med honom redovisades i inslaget. SVT har tagit del av vittnesmålet i dess helhet och den del som var med i inslaget var den del där B fick en möjlighet att kommentera frågan om han verkligen följt de gängse polisrutinerna när han tog urinprovet. I inslaget fanns också hänvisningar till B:s vittnesmål i åklagarens slutplädering. Vidare refererade rättens ordförande till B:s vittnesmål när hon kommenterade domen senare i inslaget.

B anser också att programledaren vid flera tillfällen "uttrycker (...) påståenden från A utan att understryka att detta är något som den misstänkte påstår." Det stämmer att programledaren vid ett tillfälle sa "Ja faktum är att killarna har nästan samma namn. Ändå frågade poliserna inte efter några personnummer, vilket gjorde A misstänksam. Polisen som övervakade hans kissprov märkte i stället hans mugg med ett kryss på locket." Med detta avsågs att berätta att det inte skrevs något personnummer på burken innan urinprovet togs. Programledaren försökte inte, som B har tolkat det, hävda att B på plats över huvud taget inte tog några personnummer på de misstänkta. Strax innan detta sades intervjuades A som själv berättade att B bett att få se hans legitimation, där personnumret framgår.

SVT har tagit del av tingsrättens dom och kan inte finna att den refererades på ett osakligt sätt i inslaget. Det kan också konstateras att A har överklagat domen till hovrätten, som också beviljat prövningstillstånd, vilket framgick i inslaget. Förhandlingen i Svea hovrätt är planerad att ske under december månad.

Prövningstillstånd i den här typen av mål är inte vanliga och kan bara beviljas om:

- 1. det finns anledning att betvivla riktigheten av det slut som tingsrätten har kommit till,
- 2. det inte utan att sådant tillstånd meddelas går att bedöma riktigheten av det slut som tingsrätten har kommit till,
- 3. det är av vikt för ledningen av rättstillämpningen att överklagandet prövas av högre rätt, eller
- 4. det annars finns synnerliga skäl att pröva överklagandet.

KOMMENTAR FRÅN ANMÄLAREN

B har inkommit med följande kommentar på SVT:s yttrande.

SVT hävdar i sitt yttrande att "fokus låg på om det fanns en förväxlingsrisk mellan de fem urinprov som lämnades vid samma tillfälle av personer som alla hade mycket likalydande namn". SVT hävdar vidare att B genom filmen inifrån rättssalen "fick en möjlighet att kommentera frågan om han verkligen följt de gängse polisrutinerna när han tog urinprovet". B anser att det som visades i inslaget inte alls var den möjlighet som B hade för att berätta hur urinprovet hanterats. Försvararen frågade huruvida B kände till att Rikspolisstyrelsen har anvisningar vad gäller provtagning av urinprov. Men försvararen kommenterade inte var B i så fall brustit. Hur urinprovet faktiskt har hanterats beskrevs tydligt i B:s vittnesförhör. Hade det funnits en vilja och strävan från SVT att lägga fokus på, som de själva påstår, om det fanns en förväxlingsrisk eller inte, så fanns det ju material att använda. Men detta har alltså SVT inte gjort.

SVT skriver vidare i sitt yttrande vad gäller de kritiska kommentarerna angående att urinprovet togs utomhus, att de uppgifterna inte hade den betydelsen i sammanhanget att de ytterligare behövde kommenteras av B. Det stämmer i sak att tingsrätten i sin bedömning inte fäste något avseende vid om urinprovet togs utomhus eller inte. SVT valde dock i inslaget att lägga visst fokus vid detta. SVT:s krav på opartiskhet gäller ju även då det i det här fallet inte hade betydelse för tingsrätten. Väljer SVT att ta upp frågan på ett sådant sätt de gör så torde även B ha möjlighet att kommentera detta.

I SVT:s yttrande kan B bara konstatera att det framstår som att SVT menar att kraven på opartiskhet och saklighet endast gäller då SVT själva gjort bedömningen att det är av betydelse för inslaget. B anser att så inte kan vara fallet. Väljer SVT att ta upp en fråga där en, i det här fallet en polisman, kritiseras för dennes agerande så måste det finnas en möjlighet för kommentar. Som B skrivit i sin anmälan så gavs svar och kommentarer på dessa frågeställningar i bland annat vittnesmålet från tingsrätten. SVT har alltså haft tillgång till detta men har valt att inte använda det.

B har till sin kommentar bifogat domen från Svea hovrätt.

TILLÄGGSYTTRANDE FRÅN PROGRAMFÖRETAGET

SVT har inkommit med följande tilläggsyttrande.

B är fortsatt missnöjd med det sätt på vilket hans vittnesmål i tingsrätten redovisades och anser att den del av hans vittnesförhör där det framgår hur han hanterade urinprovet på plats borde ha funnits med i inslaget. SVT vill åter peka på att innehållet i B:s vittnesmål på denna punkt fanns redovisat indirekt i och med att både åklagare och domare refererade till det i inslaget.

B anser att de ifrågasättande kommentarerna kring lämpligheten i att låta personer lämna urinprov utomhus borde ha fått kommenteras av honom. SVT har tagit del av hans vittnesmål i tingsrätten och det framgår där att han hade en delvis annan version av historien, nämligen att han låtit den tilltalade välja mellan att åka in till polisstationen eller lämna urinprovet på plats utomhus. SVT:s bedömning är dock, vilket framgick i yttrandet, att avsaknaden av denna uppgift inte var en sådan brist att inslaget som helhet strider mot bestämmelsen om opartiskhet och saklighet.

B har bifogat hovrättens dom i det överklagade målet från den tingsrättsbehandling som skildrades i det anmälda programmet. Där framgår att också hovrätten fällde A för ringa narkotikabrott. I hovrätten åberopade dock åklagaren ny bevisning i form av bland annat en DNA-analys av det ifrågasatta urinprovet, där det framgick att det kom från A. Hovrätten ansåg därför att det kunde uteslutas att det skett någon förväxling. Frågan om trovärdigheten i de olika vittnesmålen om risken för förväxling på grund av hanteringen av urinproven synes alltså, till skillnad från i tingsrätten, inte ha varit avgörande för hovrättens dom.

AKTUELL BESTÄMMELSE

SVT ska utöva sändningsrätten opartiskt och sakligt samt med beaktande av att en vidsträckt yttrande- och informationsfrihet ska råda i televisionen (13 § i sändningstillståndet). Kravet på opartiskhet innebär enligt granskningsnämndens praxis att om allvarlig kritik riktas mot en klart utpekad part ska den kritiserade få bemöta eller kommentera kritiken. Som regel ska detta ske i samma program eller inslag, antingen genom att den kritiserade själv medverkar eller genom att en kommentar från honom eller henne redovisas.

Kravet på opartiskhet innebär vidare enligt granskningsnämndens praxis bland annat att kontroversiella ämnen eller händelser inte får behandlas ensidigt, det vill säga så att endast en parts version eller synpunkter klart dominerar ett program eller inslag. Det är tillåtet att skildra ett ämne från en speciell utgångspunkt, men i så fall bör detta klart framgå av programmet eller programpresentationen.

Kravet på opartiskhet tillämpas enligt granskningsnämndens praxis i princip fullt ut på programledare, reportrar och andra som genom sin ställning i ett program kan uppfattas som företrädare för programföretaget. Bestämmelsen innebär bland annat att en programledare eller reporter inte får göra värderande uttalanden eller ta ställning i kontroversiella frågor.

Kravet på saklighet innebär främst att uppgifter som är av betydelse för framställningen ska vara korrekta och att framställningen inte får vara vilseledande, till exempel genom att väsentliga uppgifter utelämnas.

Granskningsnämnden får besluta att ett programföretag som brutit mot villkor i sitt sändningstillstånd på lämpligt sätt ska offentliggöra nämndens beslut (17 kap. 10 § radio- och tv-lagen).

GRANSKNINGSNÄMNDENS BEDÖMNING

Granskningsnämnden konstaterar att det framgick av påannonseringen till programmet att det skulle handla om frågan om det går att lita på att det är sanningen som kommer fram i våra domstolar. Det sades vidare att SVT nu fått en unik möjlighet att visa hur den svenska rättvisan fungerar innanför dörrarna i rättssalen. Enligt nämndens mening är det av vikt att en sådan redogörelse för ett konkret ärende i domstol ges en saklig och objektiv framställning.

Det aktuella inslaget handlade om ett rättsfall där en man, A, stod åtalad för narkotikabrott. Mot bakgrund av de uppgifter som framkommit i ärendet står det klart att flera uppgifter från polismannen B:s vittnesmål, bland annat omständigheter som låg till grund för beslutet att låta A lämna urinprov och B:s hantering av urinproven, utelämnades i inslaget. Nämnden anser att avsaknaden av en redogörelse för dessa uppgifter medförde att det gavs en otillräcklig bild av rättsfallet. Därutöver anser nämnden att programledaren gjorde flera värderande kommentarer till fördel för A som kunde uppfattas som ett ifrågasättande av den fällande domen i tingsrätten. Sammantaget finner nämnden att framställningen av det aktuella rättsfallet framstod som ett ställningstagande från SVT:s sida i fråga om A:s skuld. Inslaget strider därför mot kravet på opartiskhet i sändningstillståndet. Eventuella brister i saklighet får tillskrivas den påtalade partiskheten.

Detta beslut har fattats av Henrik Jermsten, Elisabet Bäck, Jan Holmberg, Ulrika Hansson och Clas Barkman (skiljaktig) efter föredragning av Nathalie Eriksson.

På granskningsnämndens vägnar

Henrik Jermsten

Nathalie Eriksson

SKILJAKTIG MENING

Ledamoten Clas Barkman anser i likhet med majoriteten att avsaknaden av en redogörelse för flera avgörande uppgifter från polismannen B:s vittnesmål medförde att det gavs en otillräcklig bild av rättsfallet. Clas Barkman anser därför att inslaget strider mot kravet på opartiskhet i sändningstillståndet. Eventuella brister i saklighet får tillskrivas den påtalade partiskheten. Till skillnad från majoriteten anser han dock inte att programledaren gjorde några värderande kommentarer till fördel för A som kunde uppfattas som ett ifrågasättande av den fällande domen i tingsrätten.